

თამარ გასიტაშვილი

"რუსულანიაის" სპარსული ნასესხობებიდან:
თასი, გარფუში

ცნობილია, თუ რა მრავალფეროვანი და მჭიდრო ურთიერთობა ჰქონდა საქართველოს სეფიანურ ირანთან (XVI-XVIII სს.). ამ დროს, როგორც ზეპირი, ისე წერილობითი გზით, დიდი რაოდენობით არის შემოსული ქართულ ენაში სპარსული ლექსიკა, რომელიც ჯერჯერობით ნაკლებად არის შესწავლილი.

ნაშრომში გამოვლენილი და გაანალიზებულია ამ ხანის უცნობი ავტორის თხზულების - "რუსულანიაის" (XVII ს.) ჭურჭლის აღმნიშვნელი ორი სპარსული ნასესხობა — **თასი** [طاس // تاس /tâs/] და **ზარფუში** [سرفوش /sarfuš/].

თასი

"რუსულანიაისში" ლექსემა **თასი** 17—ჯერ გვხვდება, აქედან ექვს შემთხვევაში ყაბახის მოსაპოვებლად გამართული შეჯიბრების დროს სახელდება (ყაბახი — მოედნის შუაგულს ამართულ მაღალ ძელზე დადგმული ნიშანი, სამიზნე, ჩვეულებრივად ოქროს ან ვერცხლის თასი, რომელსაც მხედრები ჩაუქროლებდნენ და ისარს ესროდნენ ჩამოსაგდებად; ვინც ჩამოაგდება ჯილდოდ ამ თასს იღებდა), დანარჩენ შემთხვევებში კი — როგორც სასმისი ჭურჭელი:

"ხოშგვარსა ღვინოსა სვემდენ იაგუნდისა, ლალისა და ფირუზისა **თასებითა**" (რუსულანიაისი, 1957, გვ. 106₂₆); "ის ერთი პური და ერთი **თასი** იქნებოდა, ის ღვინო თვითო ლუკმა და თვითო ცვარი კმარობდა" (რუსულანიაისი, 1957, გვ. 171₉); "წინა მინით ღვინო უთქს და ზურმუხტისა **თასი**" (რუსულანიაისი, 1957, გვ. 204₈); "იაგუნდის და ლალის **თასებითა** ხოშგვარსა ღვინოსა სმა დაუწყეთ" (რუსულანიაისი, 1957, გვ. 217₅); "დავხედით და დაუწყევით ზურმუხტისა **თასითა** ხოშგვარსა ღვინოსა სმა" (რუსულანიაისი, 1957, გვ. 295₂₃); "სუფრა ყველა სტავრისა იყო, თეფში და ჯამი — ყველაი ფირუზისა, **თასი** — ყველა წითლის იაგუნდისა და სურა — ზურმუხტისა" (რუსულანიაისი, 1957, გვ. 357₆); "და მოიღეს სუფრა ყოველი, მოთვალ — მომარგალიტული, სტავრისა და ნახლისა, თეფში და ჯამი — ყველაი იაგუნდისა, ზურმუხტისა და ფირუზისა, **თასი** და სურა — ყველა მრთელის იაგუნდისა და ლალისა, ფერად-ფერადი" (რუსულანიაისი, 1957, გვ. 364₄); "და შევიდნენ მეფენი სადედოფლოსა და მოეგებნეს დედოფალნი წინა და გარდამოაყარეს წითლისა იაგუნდის **თასები**, ყვითლის იაგუნდით სავსე" (რუსულანიაისი, 1957, გვ. 373₃₉); "შეიქნა ლალისა **თასითა** ხოშგვარისა ღვინისა სმა და მეჩანგეთაგან ამოსა ხმისა თქმა და ასეთი ლხინი, რომ უკეთესობა აღარ იქნებოდა" (რუსულანიაისი, 1957, გვ. 467₁₇); "ყველას ხელთ ოქროს თეფშები ეჭირათ, ზოგსა **თასი**, ზოგსა ნალბაქი, ვის როგორ შეეფერებოდა, სულ სხვასა და სხვას თვალითა და მარგალიტით სავსე..." (რუსულანიაისი, 1957 გვ. 478₁₂); "რა გამობრუნდიან, დავხედით, პატიოსნის თვალითა და მარგალიტითა ზოგი ოქროსა, ზოგი მურასა სურა, ლიტრა, ჯამ—თეფში, **თასი**, ნალბაქი — ამისთანა იარაღი თვითომ თვითო დადგის" (რუსულანიაისი, 1957, გვ. 481₅)...

მომყავს მაგალითები, სადაც **თასი** სახელდება ყაბახობისას:

“ამართეს ყაბახი მაღალი და შესვეს **თასი** ოქროსი და დაუწყეს ყაბახსა სროლა” (რუსულდანიანი, 1957, გვ. 330₁₃); “მერმე ყაბახსა ზედა შესვეს **თასი** ოქროსა და დაუწყო სროლა” (რუსულდანიანი, 1957, გვ. 331₁₈); “მას ღღეს თორმეტი **თასი** ჩამოაგდო” (რუსულდანიანი, 1957, გვ. 331₂₂); “მოიყვანეს ცხენი და გამოიტანეს მურასად მოჭედილი **თასი**, შედგეს ყაბახსა ზედა” (რუსულდანიანი, 1957, გვ. 355₁₇); “დაიწყო სროლა, შესტყორცა, **თასშიგან** გაავლო ისარი. **თასი** ჩამოვარდა და ისარი მეორესა უამსა ჩამოვიდა, აწ მეორე და მესამე, ვიდრე ცხრამდი” (რუსულდანიანი, 1957, გვ. 355₁₉₋₂₀)...

“ვეფხისტყაოსნის” აკადემიური ტექსტის დამდგენი კომისიის სალექსიკონო ფონდის მასალებში, გარდა “რუსულდანიანისა”, ოქროს, ვერცხლის, იაგუნდის, ფირუზის, ლალის, ალმასის **თასი** გვხვდება მრავალ ძეგლში. კერძოდ: “უბრძანა ... **თასსაცა** ვერცხლისაცა, რომლითა მსუმელი იშუების, შთადებად მას შინა” (იუდაებრ., I, 143₄₃ (XI-XII/XIII)); “... ერთი **თასი** დედაბრისა ელენესი იყო და იმას არავინ ემართლებს” (ქრონიკ., II, 350₃₂) (1523 წ.); “... რაც დარჩომილი იყო — ანუ ქუაბები, ანუ თეფშები, ანუ **თასები** — ზოგი რამე ანდერმანს და იოთამს გაუყვია...” (სამართ., VI, 588₁) (1574-1605 წწ.); “დააყუჩნის მისნი მჭკრეტნი, დასცვივოდის ველთ **თასები**...” (ზილიზ., 80₃); “სურა დგას იაგუნდისა, სხვა ზურმუხტისა **თასები**” (შაჰნავაზ., 187₁); “... მანუჩარ ტანტზედან იჭდა მორჭმული, გვირგვინოსანი. და ველთა ფეროზისა **თასი** ჰქონდა, ხომგუარიათა ყირმიზითა ღვინითა სავსე, და პირ-მთუარეთა თანა გამოისუენებდა...” (შაჰნ., III, 279₅);

“აწ გათავდების შაირი ერთს რიგსა დაღვევაზედა,
ააყენებენ მაგლობელს, ვის თავი მოსწონს თქმაზედა,
იტყვიან ჭრელსა საამოდ **თასების** დაღვევაზედა,
მისცემენ სამგალობოსა, დასრულდეს ტკბილსა ხმაზედა”

(თეიმ. II, სარკე თქმ., 504₃);

“... აიღე : ნიახურის თესლი, ავსანთინი, ზარავანდი, ჯინტიანე თვითოსაგან ნახევარ მიტყალი, დანაყე ნახევარზედა და ორი **თასი** წყალი ზედ დაასხი, ამთონიერთი აღუღე რომე ნახევრად მოიყაროს, გამოწურე, ცოტა თრიაყი, ალთისა გაურივე და შეასვი” (კარაბ., 410₃₂); “და საბრი და მური და აყიყიად და ლიჰითა **თასისა** აფშარად და თეთრი არჯასპი ყოველი ძმრითა დააღბოს და ფერბთა შემოსდვას და შასცხოს და მაგრად შეკრას” (სააქ., 253₃₆); “ვინცა ... პიტნის წვენი სამსა ღღესა ზედაზედ თვითო **თასი** უზმომან სვას, ტყირპი უშველოს” (იად. დაუდ., 409₂₀); “საყიანთა ყმას მიართვეს იგი **თასი**...” (შვ. მთ., 999₁); “ხელთ ჰქონდათ **თასი** ღვინისა, ტკბილად სმენ არ თუ შხამათა, ჭირთავან ნააზატები სევდას ვერ დაეშამათა” (თეიმ. I, ლ. მაჯნ., 264₃); “მარნები გამდიდრდებოდეს, ქარახს მზადებენ, **თასებსა**, ვის ვისთან ლხინი ეწადოს — რა სჯობს არიფთა დასებსა!” (თეიმ. I, შედარ. გაზ. და შემ., 57₁); “გაგულისდა, **თასი** სავსე ღვინო პირსა შემაქცია” (არჩ., II, გაბ. თ. და რ., 1105₁); “მერმე ის **თასი** მიწით დაიჭირე, გახმეს” (ზეთ., 129₂₁); “მეფეს დიდად ეწყინა და წყურვილისაგან შეღონებულმა მეორედ მიუბყრა, და რა სავსე პირად მიიღო, აგრევე ქორმა შეფეთქა, სავსე **თასი** დაუქცია” (საბა, II-2, 53₁₉); “უკეთუ ვისმე ნებავს, რომ წავიდეს სადმე სტუმრად, და ეშინის მუნ

დათრობისა, ესე უცხო ღონისძიება არს, დილა უზმას ერთი მკვავე ვაშლი შეჭამოს და ზედ ერთი **თასი** ანუ სტაქანი ცივი წყალი შესვას” (კალმ., I, 260₁₉); “ხოლო ტრაპეზსა ოდესცა დაჯდის, ებრძანა მეტრაპეზისადა, რომელ ძმათა ღწისაგან ყოვლადვე **თასითა** ღწოსა დაუდგმიდეს, და გემოსა იხილავნ” (იოვ.-ეფთ., 37₄); “მისრულსა მეფესა ყვენმან მისცა **თასი** სავსე ღწითა” (ვახუშტი, 221₇); “... ბეჟიტას აქვს ... ვეცხლის **თასი**, აზარფეშა...” (სიძვ., II, 276₂₄) (1711 წ.); “ბეჭედი ესრეთ სხენნ : დიდი ბეჭედი სასიგლე საგასახსნითე რომ ბეჭედი არის მით დაბეჭდულა, და მისი **თასი** ოქროსა გვერდსა უთქს, და ტუირითა დაბეჭდული მოლარეთ-უხუცესსა ველთა აცვია...” (წ. კ. გარ. 6₉); “მივიდნენ, ნახეს, რომ იგი წყეული ცეცხლთან იჯდა და მრავალი გარეულის კანჯრების მწვადი ეწყოთ, შამფურებითა სწვევდნენ და მრავალი გულხელმოჭობილნი დევნი ადგნენ თავსა და ემსახურებოდნენ და ბრწყინვალენი ქალნი ღვინოს **თასებით** აწვდიდნენ” (ყარამ., 621₁₂); “ერთი წყვილი **თასი**, ერთი იათული, ერთი ქარვის კრიალვესანი, ოთხი ადლი და ნახევარ ჩარეჟი ყვითელი სტოფი მძიმე ზარიანი, სამი ლიტრა ნულლი ..., ესენი გაგვზავნე ორის ჩემი მსახურის ველით” (ცხ. ანდ., 102₄₀ (XVIII-XIX)).

ძველად ყველანაირ სასმელ ჭურჭელს ზოგად სახელად **წედა** ეწოდებოდა. საბას ნათქვამი აქვს: “წედა არს ყოველივე შესასმელი ჭურჭელი”, ხოლო ჭურჭელის ქვეშ მას ჩამოთვლილი აქვს ყველანაირი ჭურჭელი, რომელიც შესაძლებელი იყო წედად ყოფილიყო სახელდებული. **თასიც** აქვეა მოხსენიებული: “წედა არს ჭურჭელი სასმისი: ფიალა, **თასი**, ბარძიმი, სირჩა, ჩარა, ბიდახი, სტაქანი, დოსტაქანი, ორთომელი, კვანჩხი, სარიოში, ყანწი, კულა და მისთანანი” (საბა, 1991-1993, გვ. 409). საბა აღნიშნავს, რომ ყოველივე ზემოთ ჩამოთვლილი დიდი თუ მცირე ღვინის სასმისებია. ლექსიკონის ბოლოს უცხო შესატყვისობანში ვკითხულობთ: **თასი** — ლათინურად თაცა B, თურქულად ფიალა ZAaB. სომხურად მატრათას ZAa (საბა, 1991-1993, გვ. 512).

ივ. ჯავახიშვილი ჭურჭელს დანიშნულების მიხედვით როცა განიხილავს, გამოყოფს “სახლის ჭურჭელს”. ამ ჯგუფში შეჰყავს **თასიც**. 1523 წლის ბარათაშვილების გაყრილობის წიგნში ზოგადად არის აღნიშნული “სახლის ჭურჭელი” და ჩამოთვლილია: **თასები**, ჭიქები, ჩინურები, ქუაბები, თეფშები, ბარქაშები” (ქრონიკ., II, გვ. 350) (ივ. ჯავახიშვილი, 1965, გვ. 63).

ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის მიხედვით, **თასი** [არაბ. tāš] არის: 1) ოქროს, ვერცხლის ან სხვა ლითონის სასმისი, ჯამის ფორმისა. მხედარმა მიაგლო ცხენი ხის ძირში, შეაყენა უკანა ფეხებზე და ჰაერშივე მოავლო ხელი **თასს** (აკაკი); მოიტანა ლამაზი ყუთი, გააღო და იქიდან გადმოაწყო სუფრაზე ვერცხლის მშვენიერი **თასები** (ნ. ლომ.); ასწიეთ **თასები**, გადავკრათ უცებ! (გ. ტაბ.) || ჯამის ფორმის ლითონის ან ფაიფურის საოჯახო ჭურჭელი, — ფიალა; 2) სპორტ. მხატვრულად გაფორმებული ლითონის, ბროლის ან ფაიფურის ძვირფასი ჭურჭელი შეჯიბრებაში გამარჯვებულთა დასაჯილდოებლად” (ქეგლი, 1950-1964, IV, გვ. 345).

დავით ჩუბინაშვილის ქართულ-რუსულ ლექსიკონში თასის სპარსული წარმომავლობაა მითითებული: **თასი** (სპარ.) ღვინის სასმისი, უფრო ვერცხლისა (დ. ჩუბინაშვილი, 1984, გვ. 554).

ლ. კოტაშვილს “აღმოსავლური რეალიები ქართულ ხალხურ ზღაპრებში” აღნიშნული აქვს, რომ ლექსემა **თასი** არაბულია: არაბ. **طاس** (tās) **თასი**.

ღვინის სასმისი, კოთხი, ფიალა, ღვინის დასალევი ჯამი. **თასი** — სასმისია, თასი — სათასე — წედად დადგმული, საწადე საღვინე (ლ. კოტაშვილი, 1985, გვ. 48).

სპარსული ლექსიკონის მიხედვით **تاس** || **تاس** [tâs] არის ტაშტი (ი. რუბინიჩიკი, 1985, გვ. 149).

მ. მოინის ლექსიკონში მრავალი მნიშვნელობიდან: I. არის დიდი ტაშტი; II. ჭურჭელი, რომელშიც აბაზანისთვის წყალს ასხამენ; III. ფიალა, კათხა (წყლის ან სხვა სასმელისათვის). აქვეა აღნიშნული, რომ **تاس** (tâs) არის **تاس** (tâs)-ის არაბიზებული ფორმა. ფალაური tâs (მ. მოინი, 1998, გვ. 2196).

ალი-აქბარ დეჰხოდა სხვადასხვა ლექსიკონების მიხედვით განმარტავს: სპარსული წარმომავლობით **تاس**-ს წერენ. სპარსულენოვანი არაბული ენის მკოდნეები **ط** ასოთი წერენ და ასე გავრცელდა სახელმძღვანელოებში. ღვინის ან წყლის სასმელი ჭურჭელია, მაგრამ არაფერია ნათქვამი, რომ არაბიზებულია. განმარტებებში კი წერია: **تاس** დიალექტურია, ანუ არაბული არ არის. მნიშვნელობით ეს არის ფინჯანი, ღვინის ჭურჭელი, ჯამი, თასი, ფიალა, რომლითაც წყალს სვამენ. გვხვდება ფირდოუსისთან. სპარსულ ენაში ჭურჭელია, რომელიც აბანოში დააქვთ დასაბანად. ამ ჭურჭელს თურქებაც თასს უწოდებენ (ა. დეჰხოდა, 1993-94, გვ. 13430).

შუშთარის ლექსიკონში “სპარსული სიტყვები არაბულ ენაში” შეტანილია ეს სიტყვა: **تاس** [tâs] მრ. რ. **تاسات** [tâsât]: თასი, ბოკალი, ფიალა, ჯამი. ბორჰანე ყათეშთან სიტყვა **تاس** [tâs] ჭურჭლის მნიშვნელობით მოიხსენიება. სიტყვა **تاس** [tâs] ამ მნიშვნელობებით არის ცნობილი მთელს ირანში და მაწვნის თასის აღმნიშვნელია. ხუზისტანში დიდ ფიალას **تاس** [tâs] -ს უწოდებენ და ასევე **توسی** [tusi]-საც, რადგან თიხის ჭურჭელს აღნიშნავს, რომელსაც ღრმა ტაფის ფორმისას აკეთებენ (შუშთარი, 1347, გვ. 446).

გამოყენებული მასალის მიხედვით “რუსულდანიანში” გვხვდება ძვირფასი თვლებით — იაგუნდით, ლალით, ფირუზით, ზურმუხტით — მოოჭვილი **თასი**, აგრეთვე, ოქროს **თასი**.

დანიშნულების მიხედვით, “რუსულდანიანში” **თასი** გვხვდება როგორც საღვინე ჭურჭელი და თვალ-მარგალიტის მისართმევი, აგრეთვე, როგორც სამიზნე ყაბაზობისას.

ამგვარად, **თასი** არის ლითონის ჭურჭელი, რომელიც ღვინისთვის, აგრეთვე, წყლისათვის და ძვირფასი თვლების მისართმევად გამოიყენებოდა. “**თასი** “ხელმწიფის კარის გარიგებაში” წყლის ჩასასხმელად განკუთვნილ ჭურჭლად მოიწანს. სიგელის დაბეჭდვაზე რომ მიდგებოდა საქმე, სათანადო მოხელეს სასიგელე ბეჭდის “**თასი** ოქროსა გვერდსა უთქს” და “მოლარეთ-უხუცესი განხნის, **თასსა** შიგან წყალს შთაასხამს” და სიგელს დაბეჭდავსო” (ივ. ჯავახიშვილი, 1965, გვ. 74).

“ვეფხისტყაოსანში” **თასი** გვხვდება ერთხელ: “ჩვენ გვიყვარდა ერთმანერთი, არ მაცვია თუცა ფლასი, ნეტარძი ვინ სისხლი მისი შემახვრიტა ერთი **თასი!**” (ვეფხისტყაოსანი, 1957, გვ. 1205₃₋₄).

ზარფუში

ლექსემა **ზარფუში** მხოლოდ ერთ შემთხვევაში გვხვდება “რუსულდანიანში”. I კარის ერთ-ერთ თავში “აქა მისრელის ხელმწიფისაგან ზავის გასტუმრება საშინაოდ” ვკითხულობთ: “მოასხეს ათი ათასი ჯორები, აკიდეს საჭულაბე და საღვინე კოკები, სასმელები, თეფშები, **ზარფუში**, სუფრები, მძიმედ მოთვალული” (რუსულდანიანი, 1957, გვ. 95₂₁).

“ვეფხისტყაოსნის” აკადემიური ტექსტის დამდგენი კომისიის სალექსიკონო ფონდის მასალებში, გარდა “რუსულდანიანისა”, **ზარფუში** გვხვდება მრავალ ძეგლში, კერძოდ: “არის სპილენძის იარაღი ... **ზარფუში** ერთი” (სამართ., III, 685₂₅); “მათვე აჰკიდეს ჩინური სუფრა — ოქსინო-კერული, თეფში, **ზარფუში** ოქროსი, არა სპილენძი ფერული...” (შაჰნ., I, 195₂) (1712 წ.); “თეფში, **ზარფუში** ოქროსი ეყარა, ვითა მჭელია” (შაჰნ., I, 267₄); “წარგვიტანებია ... დიდი საძროხე ქუაბი ერთი, ... ყაბი და ზარფუში შვიდი ...” (სიძვ., III, 491₁₄) (1712 წ.); “ერთი ახალი ჩარდახი დავდგი, სპილენძის ჯამი, შვიდი თეფში, რვა ქვაბი, ერთი თავისის **ზარფუშითა**” (ისტ. საბ., IV, 67₈) (1687 წ.); “... ერთს ქაშანურის ქვაბში ჩაყარე, ზედ **ზარფუში** დახურე ... სრულ თავს ზარფუშს მიეკვრის” (ზეთ., 88₁₂); “თავს ერთი თიხის **ზარფუში** დახურე” (ზეთ., 146₁); “... ესენი, ცომი და ყველა, აურიე კარგად, მოზილე და ერთს თიხის ქვაბში ჩადე. **თავისი ზარფუში** კარგა პირს შემოგლისე” (ზეთ., 156₁₅)...

სიტყვა **ზარფუში** გვხვდება ქართულ ხალხურ ზღაპრებშიც: “ღვთისავარი რომ მოვიდეს სთხოვე — გეებანოს და როცა ქვაბში ჩაჯდეს, ქვაბს **ზარფუში** დაჭხურე, მე ხმა მომე, მეც იქ გავჩნდები, **ზარფუში** ზედ დავჭედოთ და ზღვაში გადავადლოთ”; “ორმოს **ზარფუში** დააპირქვავეს და ასფურცელა შიგ დატოვეს”; “ჩაჯდა ქვაბში, მოეპარა მდევის დედა ქვაბს, **ზარფუში** დახურა”; “შენ ჩანიანი ხარ, ჩაგვამ ერთ ქვაბში, ზვიდან დაგახურამ **ზარფუშს**, დავლურსმავ და აბა ააძრობ თუ არაო” (ლ. კოტაშვილი, 1985, გვ. 47).

“რუსულდანიანის” ბოლოს დართულ ივ. გიგინეიშვილის მიერ შედგენილ ლექსიკონში **ზარფუში** განმარტებულია, როგორც “თავსახურავი, სარქველი, ხუფი”.

სულხან-საბა ორბელიანის განმარტებითი ლექსიკონის ბოლოს დართულ გრაფაში “საჯმართ სახელები ესეცა გარდაცვლილი” მითითებული აქვს “**ზარფუში** — თათრულია, ხოლო ქართულია კეფანი” (საბა, 1991-1993, გვ. 649). კეფანთან კვითხულობთ: “კეფანი საჭმელთ თავს სახურავი ZA (საბა, 1991-1993, გვ. 368). II ტომის ბოლოში დართულ უცხო შესატყვისობანში (იტალიურ, თურქულ, სომხური) მინიშნებულია: თურქულია **სარფუშ BC**, **სარფუში E** (საბა, 1991-1993, გვ. 521).

ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში **ზარფუშის** გვერდით აღნიშნულია, რომ ეს არის სპარსული **ზარფუშ** და, აგრეთვე, შეიძლება წარმოადგენდეს ჩვეულებრივ ლითონის საარაყე ქვაბის მილიან ხუფსაც (ქეგლი 1950-1964, IV, გვ. 103).

სპარსული **سرفوش** [zarfuš] “მოოქროვილს” ნიშნავს, ხოლო **سرفوش** [sarfuš] ნიშნავს “სახურავს, თავსახურავს” (ი. რუბინჩიკი, 1985, გვ. 32; ბ. მილერი, 1953, გვ. 279; გ. ვოსკანიანი, 1986, გვ. 243). თურქულ ენაში **თარბუშ** არის “თეფშის სახურავი” (ლ. კოტაშვილი, 1985, გვ. 47).

მ. მოინის ლექსიკონში კიდევ უფრო დაზუსტებულია, რომ **سرفوش** [sarfuš] არის: I. ის, რასაც ქვაბზე, პურის გამოსაცხობ ყალიბზე, ჯამზე, თიხის დიდ ღვინისა და წყლის ჭურჭელზე ათავსებენ, რათა მათი შიგთავსი შეინახოს, შენარჩუნდეს; II. ქალის თავსახურავი (მ. მოინი, 1998, გვ. 1857).

ირანელები, ცხელი ფლავი რომ არ გაცივდეს (მაგალითად რესტორნიდან დაკვეთით მისატანი ფლავი), ზედ მომრგვალო, კონუსივით სარფუშს ადებენ.

سرفوش [sarfuš] დეტერმინატიული კომპოზიტი (tatpuruša-ს ტიპის). მისი პირველი კომპონენტი არსებითი სახელი سر [sar] მნიშვნელობით “თავი”. მეორე კომპონენტია ზმნის پوشيدن [fušidan] “ჩაცმა, ტარება (ტანსაცმლის); დაფარვა, დახურვა, დამალვა” (ი. რუბინჩიკი, 1985, გვ. 315) აწმყოს ფუძე پوش [fuš], რომელიც, როგორც რთული სიტყვის მეორე კომპონენტი, ნიშნავს: 1) რაიმეში ჩაცმულს. მაგ., زنده پوش [Zende fu] ა) ჩამოფლეთილი, დაკონკილი; ბ) დერვიში; (زنده [Zende // Zande] “დახეული, გაცვეთილი”); 2) დამხურავი, დამფარავი რამესი; 3) დამმალავი, მაგ., راز پوش [rāz fu] საიდუმლოს დამმალავი (راز [rāz] “საიდუმლო”) (ი. რუბინჩიკი, 1985, გვ. 314). აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ سر [sar] სალაპარაკო ენაში ნიშნავს ა) თავსახურს (მაგ., ქვაბის), მაგ., سر دیگ [sar-e dig] “ქვაბის თავსახური”; ბ) საცობს, მაგ., سر تنگ [sar-e tong] “სურის, თუნგის, გრაფინის საცობი” (ი. რუბინჩიკი, 1985, გვ. 26).

როგორც “ვეფხისტყაოსნის” აკადემიური ტექსტის დამდგენი კომისიის სალექსიკონო ფონდის მასალებიდან დავინახეთ, **ზარფუში** შეიძლება იყოს ოქროსი, სპილენძის, ვერცხლისა და თიხის მასალისაგან დამზადებული. ეს ჭურჭელი გამოიყენებოდა, აგრეთვე, საარაყე ქვაბის თავსახურად: “ცოტაოდენი ორთქლი საარაყე ქვაბში **ზარფუშს** ... ბუმბულივით მალდა შეისვრის ხოლმე” (ი. გოგებ.); “ერთიც ვნახოთ, ნავი არყის **ზარფუშივით** თავზე დაგებურა, გადმოტრიალდა!” (ა. ცაგარ.) (ქეგლი, 1950-1964, IV, გვ. 103); ეს იყო ლანგრის თავსახურიც (სიძ., II, გვ. 4353-4, (1692-1703 წწ.)).

აკად. ს. ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ეთნოგრაფიის განყოფილების ფერადი ლითონების ფონდში დაცულია არყის გამოსახდელი ქვაბი თავისი “ზარფუშით.” ქვაბის თავსახური შეკერილია სპილენძის ერთი ფირფიტისაგან, მოუკალავია. განიერი მილი ჩადგმულია ფართოდ ამოჭრილ წრებაში. მილი თავისკენ ვიწროვდება. სვანეთში ზარფუშს “ლაფრი” ეწოდება (ც. კაკაბაძე, 2007, გვ. 30).

ქართული ენის დიალექტებში გვხვდება **ზარფუშ**-ი, როგორც “ქვაბის სახურავი” (ალ. ლლონტი, 1984, გვ. 229); **ზარფუშ**-ი (ზემო იმერ.) “საარაყე ქვაბის ხუფი (სინონ. ქვაბისთავი)”. “საოტყე ქვაბის თავს ვეტყვით **ზარფუშს** (იხ. განმარტ. ლექს., გრიშ., ჭინჭარა., დიალექტ. კახ-ქიზ. ზარფუხი)” (ქ. ძოწენიძე, 1974, გვ. 154).

დიალექტებიდან ჩვენი ყურადღება მიიპყრო ფშაურში **ზარფუშის** მეორე მნიშვნელობამ - **თავის ქალა**: 1. საარაყე ქვაბის ხუფი, წაგრძელებული ხორთუმით, რომლითაც წყლიან გეჯაში გაყრილ მილს უერთებენ, ორთქლის გამციებელს. ლუდის პირველ ნახარშსაც მასში სწურავენ: გადმობრუნებულს შეუდგამენ ტომრებს, რომლებშიც თავდაპირველად იწურება, ზარფუშიდან მეორადი გადაწურვა; 2. გადატ. **თავის ქალა** (გ. ხორნაული, 2000, გვ. 101).

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ **თასი** ანალოგიური ფორმითა და შინაარსით შემოსულა ქართულ ენაში, ხოლო **ზარფუშს**, მცირე ფონეტიკური ცვლილებით (თავკიდური “ს” გადმოსულა “ფ” ბგერით), ქართული ენის ფშაურ დიალექტში ახალი სემანტიკური დატვირთვა - **თავის ქალა** - შეუძენია.

დამოწმებული ლიტერატურა

დეჰხოდა, 1993-94 — Dehkhoda Aliakbar, Loghatname (Encyclopedic Dictionari), TehranUniversity Publications, Tehran, 1993-94.

ვეფხისტყაოსანი, 1957 — შოთა რუსთაველი, “ვეფხისტყაოსანი”, სარედაქციო კოლეგია: ალ. ბარამიძე, კ. კეკელიძე, ა. შანიძე, თბ., 1957.

გ. ვოსკანიანი, 1986 — Восканян Г.А., Русско-Персидский словарь, «Русский язык», Москва, 1986.

ც. კაკაბაძე, 2007 — ც. კაკაბაძე, სპილენძის ქართული ჭურჭელი, “მეცნიერება”, თბ., 2007.

ლ. კოტაშვილი, 1985 — ლ. კოტაშვილი, აღმოსავლური რეალები ქართულ ხალხურ ზღაპრებში, თბ., 1985.

ბ. მილერი, 1953 — Миллер Б.В., Персидско-русский словарь, «Государственное издательство иностранных и национальных словарей», Москва, 1953.

მ. მოინი, 1998 — Mo'in Muhammad, Persian Dictionary, I-VI, Amir Kabir Publishing Corporation, Tehran, 1998.

ო. რუბინჩიკი, 1985 — Персидско-русский словарь, под редакцией Рубинчика Ю.А., I-II, «Русский язык», Москва, 1985.

რუსულდანიანი, 1957 — “რუსულდანიანი”, ილ. აბულაძისა და ივ. გიგინეიშვილის რედაქციით, წინასიტყვაობა და ლექსიკონი დაურთო ივ. გიგინეიშვილმა, თბ., 1957.

საბა, 1991-1993 — სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, I-II, თბ., 1991-1993.

ქეგლი, 1950-1964 — ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით, I-VIII, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბ., 1950-1964.

ალ. ღლონტი, 1984 — ალ. ღლონტი, ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, შემდგენელი ალ. ღლონტი, თბ., 1984.

შუშთარი, 1347 — محمد علی امام شوشتری، فرهنگ واژه های فارسی در زبان عربی، تهران

დ. ჩუბინაშვილი, 1984 — დ. ჩუბინაშვილი, ქართულ-რუსული ლექსიკონი, სასტამბოდ მოამზადა და წინასიტყვაობა დაურთო აკაკი შანიძემ, თბ., 1984.

ქ. ძოწენიძე, 1974 — ქ. ძოწენიძე, ზემოიმერული ლექსიკონი, თბ., 1974.

გ. ხორნაული, 2000 — გ. ხორნაული, ფშაური ლექსიკონი, თბ., 2000.

ივ. ჯავახიშვილი, 1965 — ივ. ჯავახიშვილი, საფენელ-საგებელი, ავეჯი და ჭურჭელი, თბ., 1965.

TAMAR GASITASHVILI
**FROM PERSIAN BORROWINGS OF
“RUSUDANIANI” : BOWL, COVER**

It's a well known fact that Georgia had various and tight connection towards Safavids' Iran (XVI-XVIII centuries). At that time we have large amount of Persian vocabulary units in Georgian language, both verbal and written ones, which is not studied yet in proper ways.

In this work we identify and analyze two Persian borrowings from the creation of unknown author of that time “Rusudaniani”(XVII century) , denoting tableware - Tasi [تاس // طاس /tâs/] (bowl) and Zarfushi [سرفوش /sarfuš/] (cover).

In ‘Rusudaniani’ we meet lexeme “tasi” (bowl) 17 times, in six cases from this in the context of competition held for kabakhi (old Georgian horse game) and in other cases as a facility for drinking.

Lexeme “Zarfushi” (cover) appears only in one case in “Rusudaniani”

“Tasi” (bowl) became in Georgian with similar phonetic form and summary, as for “Zarfushi” (cover) adopted new semantic meaning - scalp in Pshavi dialect of Georgian language.